

Er is een klein verhaal over een rabbijn die gezegd zou hebben dat een mens altijd twee briefjes bij zich zou moeten dragen. Op dagen dat je dreigt het erg met jezelf getroffen te hebben, lees dan het ene briefje, over waar je vandaan komt: *ik ben slechts stof*. Maar op dagen dat je je in het stof gedrukt voelt en klein – pak dan dat andere briefje, over waartoe je bent geroepen. Op dat briefje staat: *in mij ademt Gods geest*.

Over hoogmoed gaat het vandaag. *Superbia* in het Latijn. Ook wel vertaald met IJdelheid of Trots. Volgens de traditie zou het de zwaarste van de zeven zonden zou het zijn. De oorsprong ook van de andere zes. En de éérste zonde bovendien: omdat de mens gelijk wilde worden aan de goden, zou hij – zou zij – gegeten hebben van die vermaledijde boom van kennis.

Trots associëren we misschien als eerste met grote ego's en opscheppers, zeker als het gepresenteerd wordt in een rijtje hoofdzonden. Met jezelf te groot maken, soms zo groot dat het ten koste gaat van de ruimte van een ander. Bijbelteksten genoeg over zulke hoogmoed. 'Hoogmoed komt voor de val' leert het boekje Spreuken (Spreuken 16:18) bijvoorbeeld. En ook de psalmen fulmineren er lustig op los tegen de hoogmoedigen. De drempeltekst van vandaag is een stukje uit de vrije vertaling van psalm 8. Denk nou maar niet te veel van jezelf, lijkt die in eerste instantie te zeggen. Als je kijkt naar zon, maan en sterren – wie ben jij dan helemaal. Het blijkt een retorische vraag. Godendochters zijn we – en godenzonen. De wereld aan onze voeten. Het is alleen geen besef om onszelf mee op de borst te kloppen of iets om genoegzaam te koesteren en verder niks; de psalm verbindt er onmiddellijk een opdracht aan – namelijk om die wereld te behoeden. Zoveel teksten als er zijn die ons een toontje lager willen laten zingen, zoveel zijn er die zeggen dat we ook niet te klein van onszelf moeten denken.

Dat trots vooral ellende veroorzaakt was ook de hypothese waar Martha Claeys haar onderzoek mee begon, bekend ze in het voorwoord van haar boek *Trots – de filosofie van een emotie*. Ze won er dit voorjaar de Socratesbeker mee. Natuurlijk komt ze de lelijke vormen van trots ook volop tegen: trots die gepaard gaat met een gevoel van superioriteit. Trots die mensen in de weg staat om hun fouten te erkennen. Trots die door demagogen gebruikt wordt om te appelleren aan gevoelens van miskenning, om vervolgens eerherstel te beloven. Maar ze beschrijft ook dat trots ten grondslag ligt aan emancipatie; dat het een krachtig wapen kan zijn voor protest. Denk aan Black Pride en Gay pride en Body Positivity. Trots heeft dus een politieke dimensie, want ze stelt ons vragen over wat we als mens en als maatschappij waarderen. Denk bijvoorbeeld aan de trots – en de schaamte – bij schooladviezen en het debat vandaag de dag over de waardering voor theoretisch en praktisch onderwijs.

Soms hebben we trots dus hard nodig om veranderingen in gang te zetten en ruimte terug te winnen voor wie in de verdrukking zit. *Wir schaffen das*. Of *Yes we can*. Trots kan mensen de moed geven om zich ergens voor in te zetten, om iets moeilijks te proberen. Of dat nou een persoonlijk doel is – voor het eerst zonder je zijwieltjes – of een maatschappelijk doel – een grote stroom vluchtelingen menswaardig opvangen.

Een van de ingewikkelde vragen die we steeds moeten beantwoorden is dus met wat voor trots we te maken hebben. Claeys onderscheidt in haar boek verschillende vormen van trots, elk met hun eigen

belang én valkuilen. Het zijn er te veel om haar boek hier echt recht te kunnen doen. Maar een van de vragen die zij op de voorgrond stelt is: appelleert trots daadwerkelijk aan een roep om gelijkheid of is het eigenlijk een verholen vraag naar superioriteit of een weigering om fouten onder ogen te zien. Twee voorbeelden. Wie vindt dat de samenleving te veel feminiseert en mannen zo langzamerhand in de verdrukking komen, zal misschien stellen dat mannen wel wat trotser mogen zijn. De influencer Andrew Tate laat online zien welke akelige vormen dat kan aannemen. Of dat gevoel van verdrukking terecht is, is vervolgens de vraag die we volgens Claeys moeten beantwoorden. In dit geval wijzen cijfers een andere kant op: vrouwen, ook in Nederland, zijn vaker dan mannen slachtoffer van allerlei vormen van geweld en seksuele intimidatie, thuis, op het werk en online; ze verdienen niet altijd hetzelfde als mannen voor hetzelfde werk en zijn kwetsbaarder voor armoede.¹ Een tweede voorbeeld: *Black lives matter* vonden sommigen een vervelende slogan. Want *All lives matter*. Toch? Dat is natuurlijk zo. Maar Claeys waarschuwt: 'wie een trotsallergie heeft [...] zou zomaar eens een legitieme roep om gelijkheid kunnen missen' (p. 184). Trots is nodig – tot het niet meer nodig is, is een van de vuistregels uit haar slothoofdstuk.

We lezen een tekst uit Deuteronomium, die door de geschiedenis heen lastig te verstaan is gebleken. Een tekst waarin de god van de bijbel één volk uitkiest als het zijne, zijn meest eigene volk. Het klinkt als een vader die een favoriet kind aanwijst. Maar wie bedenkt in welke gemeenschap deze tekst is ontstaan, welke mensen deze tekst hebben opgeschreven, gaat anders lezen. Het was nou geen gemeenschap die veel had om trots op te zijn. Steeds opnieuw overlopen door grote mogendheden, voor een deel in ballingschap weggevoerd. Dít gemeenschap steekt zichzelf een hart onder de riem met verhalen. Over uittocht uit slavernij bijvoorbeeld. En over een god die zich in het bijzonder aan hén verbindt. Niet omdat zij nou zo groot of machtig zijn. Maar omdat deze god zich bekommert om mensen in slavernij. Want dat is wie deze god is: de stem die komt bevrijden

In een interview zei de rabbijn Jonathan Sacks over de notie van uitverkiezing:

*Er is nog nooit een natie geweest die zich niet het uitverkoren volk voelde. John Milton schreef: 'Als God ons iets nieuws openbaart, doet hij dat altijd door het eerst aan de Engelsen te openbaren.' Er is het Amerikaanse Exceptionalisme. De Fransen geloofden ook dat ze uitverkoren waren, en de Duitsers. De Grieken in Athene wisten dat zij het enige geciviliseerde volk waren in de wereld, de rest was barbaren. Wat er origineel is in het Jodendom is dat we zo'n wonderlijk uitverkoren volk waren: klein, onmachtig. De Hebreeuwse Bijbel heeft bijna geen goed woord voor ons over. Alles wat goed gaat, komt door God, en alles wat fout gaat, komt door ons. Het is het volk waarvan je het minst zou verwachten dat het uitverkoren is.'*²

Een heilig volk zul jij zijn. Dat klinkt in onze oren misschien alsof mensen het erg met zichzelf getroffen hebben. Maar dat volk dat wordt aangesproken staat in de Hebreeuwse bijbel juist te boek als een volk dat keer op keer de fout ingaat. Hun gód, dát is 'de enige ware', zegt het boek; als je die wilt volgen moet je steeds zorgvuldig proberen te onderscheiden wat wel en wat niet tot bevrijding leidt. En dat onderscheid proberen te maken, daar heeft het Hebreeuwse woord *qadosj* – hier vertaald met heilig – in bijbelse taal mee te maken.

De tekst uit Deuteronomium is gelezen als een opdracht, om te doen als die god van het verhaal. Om Ik-zal-er-zijn te doen. Als je dat wilt, moet je wel geloven dat het kan. Al is het maar soms even. Dan moet je wel geloven dat jij dat kunt. Al is het maar soms even. En dan helpt het misschien om een briefje uit je zak te halen. Of om een liedje te zingen. Deze bijvoorbeeld.

¹ Voor cijfers & een recente (2022/2023) serie artikelen over gender(on)gelijkheid in Nederland, zie <https://www.mensenrechten.nl/themas/gendergelijkheid>

² <https://www.nieuwwij.nl/interview/vraag-niet-wie-gods-favoriete-kind-is/>

*Niemand weet waartoe hij leeft
waarom zij hart en handen heeft
Er is geen daarom, eens voorgoed
maar enkel adem, vlees en bloed
Wees waarom daarom groot of klein
de mens die jij alleen moet zijn.*

Het zijn regels uit een doopliedje. Het zingt dat je er mag zijn, ongeacht wie je bent. En dat jij, op jouw eigen unieke manier, een verschil kunt maken. Laten we het elkaar toezingen. Omdat we hopen dat het zo mag zijn.

[Toen ik ooit het – inmiddels allang weer opgegeven – plan had opgevat om te gaan hardlopen had ik een app gedownload die ik op mijn telefoon kon afspelen tijdens het lopen en die dan in vriendelijk Vlaams een trainingsschema oplepelde: wanneer ik moest beginnen met rennen (lees: joggen), wanneer wandelen, wanneer verder rennen, hoeveel minuten nog, nog even volhouden... en af en toe riep deze Vlaamse vrouw dan tussen de instructies door *Ik ben fier op u!* Die hebben we er thuis in gehouden. *Ik ben fier op u!*]